

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

ГОЙМАН ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 111.32:316

**МІФОЛОГІЗАЦІЯ МАСОВОЇ СВІДОМОСТІ:
СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ**

09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

КИЇВ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, доцент
Цимбал Тетяна Володимирівна,
ДВНЗ «Криворізький національний
університет», професор кафедри філософії
та соціальних наук.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Полисаєв Олександр Павлович,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
провідний науковий співробітник;

кандидат філософських наук
Суріна Ганна Юріївна,
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
доцент кафедри філософії освіти, теорії й
методики суспільствознавчих предметів.

Захист відбудеться «27» червня 2018 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий «25» травня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Кивлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На тлі соціально-політичних, економічних і культурних змін, характерних для функціонування світового і, зокрема, українського суспільства, спостерігаємо активні процеси міфологізації та реміфологізації культури і свідомості. За умов розмитості чітко виражених параметрів консолідуючої національної ідеї, що лежить в основі національної міфології, відповідної системи цінностей, звичних орієнтирів, соціальних ідеалів, які мають забезпечити світоглядну цілісність свідомості, а також за умов нестабільної соціально-політичної ситуації, спроб приховування достовірної інформації про реальний стан справ у державі, створюється сприятливий ґрунт для формування і поширення численних соціальних міфів з боку так званих політичних еліт, які прагнуть консолідувати більшість населення у своїх приватних інтересах.

Міфологічність завжди була притаманна масовій свідомості, актуалізація ж конкретних міфів припадає на періоди різноманітних криз і соціальних конфліктів, що й підтверджується нинішньою ситуацією в українському суспільстві. Події останніх років у нашій державі підтверджують це: Революція Гідності, «гібридна війна», розв'язана Російською Федерацією, анексія Кримського півострова, фактична окупація частини Донецької та Луганської областей тощо, а також засилля застарілої радянської системи цінностей та ідеології на усіх рівнях свідомості ефективно використовує не лише влада, а й різноманітні фінансово-промислові групи з метою маніпулювання масовою свідомістю українства. Певні здобутки Російської Федерації в інформаційній війні, що стала складовою «гібридною», з одного боку, та відсутність чіткої інформаційної політики України і недостатня підтримка проукраїнського дискурсу владою – з іншого, дозволили спочатку підкорити громадську думку мешканців Кримського півострова з подальшою анексією цієї території, а потім посприяли розв'язанню бойових дій на Сході нашої держави.

Аналіз значення сучасних міфів для масової та суспільної свідомості, а також роль процесу міфологізації за умов загальної нестабільності, соціального розчарування й невизначеності, активної інформатизації та тотальної комп'ютеризації виявляються нагальними для нашого дослідження. Розвиток пострадянського українського соціуму підтвердив не тільки вплив великої кількості різноманітних негативних міфів, але й небезпеку відсутності системи національної української міфології для успішного розвитку цілісної, незалежної держави Україна.

Крім того, нагальними питаннями є виявлення детермінант соціальної міфотворчості, а також умов розгортання процесів деміфологізації та позитивної реміфологізації в українському суспільстві. В цілому проблема деміфологізації та створення позитивної національної міфології є надзвичайно гострою і безпосередньо пов'язана зі збереженням територіальної цілісності України.

Стан наукової розробленості проблеми. Спроби з'ясування причин появи міфів та їх інтерпретації здійснено вперше в античності. Важлива роль у розумінні проблеми міфу в західній філософії належить Дж. Віко, що є одним із

основоположників соціологічного підходу в дослідженні міфу. Також у цьому напрямку працювали Н. Макіавеллі, М. Вебер, Е. Дюркгейм та ін. Естетичну концепцію розуміння міфу в якості прототипу художньої творчості розробив Ф. Шеллінга, основною метою якого було подолання алегоричного тлумачення в інтерпретації міфу на користь символічного.

Соціально-психологічні аспекти міфу та міфології розкриті В. Вундтом, Ж. Сорелем, З. Фрейдом, Е. Фроммом, К.-Г. Юнгом та ін. Виявлення сутності, соціокультурних функцій міфу як форми духовного життя, його зв'язків з рештою складових суспільної свідомості стали предметом соціально-філософських досліджень П. Гуревича, М. Еліаде, О. Косова, М. Ліфшица, О. Лосєва, Е. Мелетинського, А. Мішучкова, Б. Малиновського, В. Півоева, В. Скуратівського, К. Хюбнера, А. Цуладзе, А. Ульяновського та ін.

Аналіз масової свідомості, різних аспектів її функціонування належить філософам, соціологам і психологам Б. Грушину, Я. Вариводі, Г. Делігенському, О. Дроздовській, Я. Любивому, Ф. Михайлову, Д. Ольшанському, О. Спіркіну, О. Уледову, Г. Шиллеру та ін.

Поняття маси, масової людини, прояви масової свідомості розглянуто в працях соціологів і філософів М. Вебера, Г. Тарда, Г. Лебона, А. Назаретяна, Х. Ортега-і-Гассета, Е. Канетті, К. Маркса, П. Марченя, М. Хевеши та ін. З огляду на те, що соціально-політичні міфи використовуються з метою впливу на масову свідомість та маніпуляцію нею, окремо приділено увагу саме політичній міфології, особливостям її функціонування. Серед дослідників політичного міфу необхідно виділити Р. Барта, Е. Кассіра, А. Кольєва, І. Кравченко, В. Полосіна, Н. Пробийголову, С. Топалову, Ю. Шайгородського, В. Шестакова, М. Шестова, Г. Шиллера та ін. Проблеми структурних і якісних змін та життєдіяльності сучасного соціуму, його залежності від інформації, а також особливості індустріального суспільства та глобалізації досліджували З. Бауман, Г. Дебор, Д. Белл, Ж. Бодрійяр, М. Кастельс, Г. Маркузе, С. Московічі, Е. Тоффлер.

Під час вивчення міфів у соціально-культурному просторі України, а також їх функціонування в свідомості українства були використані праці сучасних вітчизняних і зарубіжних науковців А. Аржаковського, В. Білінського, Е. Кінана, В. Косаренко-Косаревича, Г. Могильницької, Є. Наконечного, О. Станчак, П. Штепи.

Суттєвий доробок у дослідженні сучасної міфології містять праці вітчизняних дослідників: В. Андрущенко, А. Бичко, І. Бичка, В. Борисенко, В. Горського, М. Головатого, О. Донченко, І. Лосєва, В. Малахова, Г. Носової, Н. Паніної, М. Поповича, О. Полисаєва, Г. Почепцова, В. Скуратівського, Н. Соболевої, Д. Усова, Н. Яковенко та ін. Зокрема, дослідження суспільно-політичних цінностей та різних аспектів міфологізації, вивчення соціальних міфів і міфологем на політичному ґрунті у сучасному українському суспільстві та діючих радянських міфів у свідомості українства належать О. Андрієнко, В. Вашкевичу, С. Грабовському, М. Михальченку, В. Муляру, Г. Суріній, С. Топаловій, А. Тихолазу, Т. Шоріній та ін.

Таким чином, доробок вітчизняних і зарубіжних науковців дозволив проаналізувати особливості та механізми міфотворчості, значення і вплив міфу

на свідомість і в той же час виявити недостатнє дослідження певних аспектів проблеми. Існує необхідність системного соціально-філософського вивчення питання міфологізації в сучасному суспільстві, стану масової свідомості українства на даному етапі розвитку соціуму, особливостей функціонуючих міфів, а також доцільності якнайшвидшого запровадження процесів деміфологізації та ре міфологізації в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційної роботи є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Соціально-філософські проблеми розвитку людини, її освіти і культури» (затверджена рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, протокол №10 від 24 квітня 2008 р.). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова протокол №7 від 31.01.2013 р.

Мета дослідження полягає у виявленні та узагальненні засобами соціальної філософії особливостей міфологізації масової свідомості в умовах сучасних суспільних трансформацій українського соціуму.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- 1) уточнити соціально-філософський статус провідних понять дослідження – «соціальний міф», «соціальна міфологія», «міфологізація», «масова свідомість»;
- 2) виявити особливості процесу міфологізації шляхом аналізу масової свідомості;
- 3) розкрити сутність міфотворчості як феномену духовного життя суспільства;
- 4) узагальнити вихідні принципи та методи дослідження процесу міфологізації масової свідомості;
- 5) уточнити значення міфів у масовій свідомості суспільств різного типу з метою більш глибокого розуміння впливу міфологізації на сучасний український соціум;
- 6) виявити та проаналізувати детермінанти соціальної міфотворчості;
- 7) проаналізувати особливості міфології в соціально-культурному просторі України;
- 8) виявити умови процесу деміфологізації та реміфологізації масової свідомості в сучасній Україні та запропонувати методи їх реалізації.

Об'єктом дослідження є масова свідомість як феномен духовної культури та об'єкт міфологізації.

Предметом дослідження виступають сутність, детермінанти і значення процесу міфологізації масової свідомості.

Методи дослідження. Особливість методології дисертаційного дослідження полягає в соціально-філософській рефлексії міфологізації масової свідомості, узагальненні історико-філософського досвіду обґрунтування даної проблематики, а також здійсненні аналізу міфу, міфологізації у сучасному суспільному контексті. Виконання завдань дослідження забезпечується

застосуванням загальнофілософських, спеціальних теоретичних та емпіричних методів пізнання, серед яких провідними стали системно-структурний і порівняльний підходи. У цілому для розв'язання всіх поставлених завдань застосовується комплекс дослідницьких методів:

- *системно-структурний метод* у поєднанні з історичним застосовано з метою визначення особливостей еволюції феномену міфу в історії людства;

- *понятійний аналіз* здійснювався з метою з'ясування значення та суті таких понять, як «міфологізація», «міф», «міфологія», «свідомість», «маса», «масова свідомість», «реміфологізація»;

- *діалектичний метод* дозволив вивчити міфологізацію з урахуванням внутрішніх протиріч, суб'єктивних і об'єктивних аспектів, причин і наслідків;

- *метод філософської рефлексії* необхідний для усвідомлення феномену міфу та процесу міфологізації на рівні розуміння, тобто на філософсько-категоріальному рівні.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає у виявленні та узагальненні засобами соціальної філософії особливостей міфологізації масової свідомості як складного, багатовимірного і суперечливого процесу в умовах сучасних трансформацій українського соціуму. Наукова новизна отриманих результатів конкретизується у таких положеннях:

Уперше:

- на підставі аналізу найбільш поширених міфів в українському соціокультурному просторі окреслено передумови для запровадження деміфологізації та реміфологізації масової свідомості та методи їх реалізації в контексті сучасних суспільних трансформацій в Україні, зокрема, Революції Гідності та «гібридної війни». Окреслено подібні риси та особливості обох процесів, перший з яких спрямований на негативні міфи, другий – на позитивні. Обґрунтовано провідне значення освіти в процесах де- та реміфологізації шляхом розвитку здатності до критичного мислення, відновлення ціннісно-продуктивних елементів історичної пам'яті та запровадження цілеспрямованої позитивної освітньо-виховної стратегії;

- виділено критичну і некритичну реміфологізацію, зумовлену особливостями суспільно-політичного устрою. Перша з них притаманна ліберально-демократичним суспільствам та виявляє свій консолідуєчий і позитивний потенціал, а друга – традиційним і тоталітарним суспільствам та має деструктивний характер, слугуючи зміцненню влади (вождя або провідної партії) та політичним маніпуляціям;

Уточнено:

- визначення таких соціально-філософських понять:

1) «міфологізація» – процес спонтанного або цілеспрямованого створення особливої міфологічної реальності задля підміни об'єктивної дійсності з метою впливу на масову свідомість, маніпуляції суспільною та індивідуальною свідомістю;

2) «соціальна міфологія» – сукупність суспільно значущих міфів, які створюють ілюзію відповіді на будь-який запит широкого загалу та впливають на масову свідомість із негативною або з позитивною метою;

3) «соціальний міф» – спонтанно або спеціально створений смисловий конструкт, що ґрунтується на актуальних у даний момент часу для певного соціуму або спільноти уявленнях та ідеалах, і виступає засобом регуляції суспільно-політичних відносин;

4) «масова свідомість» – складне, багаторівневе утворення в структурі суспільної свідомості, яке містить елементи всіх її форм, активно проявляється в період криз і нестабільності, виявляючи особливу чутливість до навіювання, міфологізації та зовнішньої маніпульованості;

- особливості процесу міфологізації, який має різновекторний характер. З одного боку, міфологізація виконує позитивну функцію, оскільки, апелюючи до глибинних архетипних конструкцій, може консолідувати, надихати, спрямовувати людей на певні звершення, збереження своєї національної ідентичності; з іншого – негативну функцію, бо згуртування людей може відбуватися в інтересах правлячої еліти або для задоволення егоїстичних потреб окремих впливових осіб.

- положення про взаємозв'язок між історичним типом суспільної системи і особливостями міфологізації масової свідомості. На підставі дослідження традиційного (аграрного), тоталітарного і ліберального суспільств визначено найбільш суттєві риси міфологізації у кожному з них для більш глибокого розуміння міфологізаційних процесів в Україні.

Подальший розвиток отримали:

- визначення детермінант соціальної міфотворчості. Обґрунтовано, що в сучасних умовах розвитку людства, провідною, поряд з гносеологічною, психологічною, соціальною, політичною, ідеологічною і культурологічною, є комунікативна детермінанта;

- особливість міфології в українському соціально-культурному просторі зумовлена століттями бездержавності та, відповідно, колоніальним статусом, колізіями історичної долі України, розмитістю політичної та інтелектуальної еліти, яка змогла б сформулювати консолідуючу національну ідею та конструктивну позитивну міфологію;

- обґрунтування тези про соціальну міфотворчість як невід'ємний елемент духовного життя. Соціальна міфотворчість існує стільки, скільки існує людство, але її спрямованість змінюється відповідно з суспільним розвитком і потребами часу.

Практичне значення отриманих результатів. Система висновків та положень, сформульованих у дисертації – це перша у вітчизняній соціальній філософії спроба розроблення концепції міфологізації масової свідомості українства в умовах сучасних суспільних трансформацій. Результати дослідження є важливими для подальшого філософського осмислення проблеми деміфологізації та відсутності позитивної національної міфології в умовах «гібридної війни», для визначення стратегій позитивної реміфологізації не тільки для об'єднання українців, а й з метою захисту від численних антиукраїнських міфів, що функціонують у масовій та індивідуальній свідомості українства, для реформування і модернізації освіти, з метою звільнення від радянської спадщини, зокрема і міфологічної.

Практичне використання результатів дослідження можливе при розробленні нормативних і спеціальних курсів для студентів закладів вищої освіти, а саме: «Соціальна філософія», «Соціальна психологія», «Філософія політики», «Політична комунікація» та ін., а також при формуванні нової інформаційної та освітньої політики.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом самостійної наукової роботи. Висновки, положення і рекомендації, у тому числі ті, що відбивають наукову новизну, одержані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювались на науково-методологічних семінарах кафедри управління та євроінтеграції Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова. Основні результати дослідження висвітлювались на конференціях різного рівня: Міжнародних – «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» у 2011 р. (м. Рубіжне), «Специфіка сучасної науки» у 2012 р. (м. Горлівка), «Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності» у 2013 р. (м. Одеса), «Вплив суспільних наук на процес розвитку суспільства: можливе та реальне» у 2013 р. (м. Київ), «Наука і освіта – 2014» у 2014 р. (м. Астана, Казахстан), «Дні науки філософського факультету» у 2014, 2015, 2016 роках, «Особистість, суспільство, політика» у 2016 р. (Люблін, Польща); Всеукраїнських – «Розвиток соціально-гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої школи» у 2014 р. (м. Дніпропетровськ), «Філософсько-світоглядні та міждисциплінарні проблеми гуманітарного розвитку сучасного суспільства» у 2015 р. (м. Київ), IV науковій конференції «Війна в історичній та індивідуальній пам'яті» у 2016 р. (м. Кривий Ріг), «Особистість студента та соціокультурне середовище університету в суспільному контексті» у 2017 р. (м. Київ).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у 21 науковій публікації, з них: 6 статей опубліковані у виданнях, що затверджені як фахові з філософії та 1 – у періодичному виданні, що внесено до міжнародних наукометричних баз наукового цитування, 14 – інші публікації.

Структура дисертаційної роботи обумовлена специфікою предмету дослідження, логікою розкриття проблеми, а також метою і завданнями дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Основний зміст дисертації викладений на 194 сторінках, список використаних джерел містить 293 позицій на 24 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету й завдання дослідження, окреслено його методологічну базу, сформульовано основні положення, що відзначаються науковою новизною, наведено відомості про апробацію та публікації за темою, визначено структуру роботи.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження процесу міфологізації масової свідомості», що складається з чотирьох підрозділів, проаналізовано стан розроблення проблеми міфологізації, розглянуто концепції міфу в історії європейської та вітчизняної філософії, уточнено понятійний апарат дослідження, подано класифікацію й функції міфів, теорії інтерпретації міфології, наведено типологію міфології, розглянуто феномен соціальної міфології, обґрунтовані вихідні науково-філософські принципи та методи дослідження феномену міфологізації.

У підрозділі 1.1 «Міф як предмет теоретичного осмислення: історична генеза» уточнено зміст понять «міф» і «міфологія», розглянуто еволюцію їх інтерпретації у розвитку європейської та вітчизняної соціально-філософської думки.

У період античності спроба раціоналізувати наявний міфологічний матеріал призвела до появи алегоричної концепції інтерпретації міфу, яка розвивалася майже до XIX ст. Перші тлумачення міфу відбивають світоглядні особливості тогочасної людини, що містили чимало міфічних ознак та сильний вплив міфологічного мислення. Повністю позбутися залежності і впливу давнього міфу за допомогою раціоналізації не вдалося, оскільки позиція міфологічної свідомості та міфологічних компонентів залишалася міцною. Середньовічна культура також не змогла повністю подолати вплив дохристиянського міфологічного мислення на свідомість людей, у результаті чого сформувалося християнсько-язичницьке двовірство.

Друга половина XIX ст. і XX ст. позначені розробкою численних теорій інтерпретації міфу: еволюціоністською, ритуалістичною, лінгвістичною, структуралістською, семіотичною тощо. Це пов'язано не тільки з виділенням у гуманітаристиці нових галузей, розширенням соціально-культурних, торгових зв'язків європейців з народами інших континентів, стрімким розвитком науки і техніки, а й з використанням «нового», тобто сучасного, міфу в якості дієвого і потужного методу контролю над великими масами людей. Загалом з другої половини XX ст. почалася розробка міфу в межах політичної теорії, що передбачало його тлумачення як результату ідеологічної практики. Тобто відбулося розширення сфери аналізу: від міфу як виключно культурного явища до інтерпретації міфу як політичного феномену.

У підрозділі 1.2 «Соціальна міфотворчість як феномен духовного життя суспільства» розглянуто особливості міфологічної свідомості, найбільш суттєві риси міфу та його характеристики у первісних суспільствах, а також окреслено функції міфів у культурі та соціально-політичній сфері.

Проаналізовано еволюцію міфосвідомості, що дозволило простежити формування нових функцій міфу відповідно до потреб часу і соціуму. Якщо у первісному суспільстві переважав міфологічний світогляд і суспільна свідомість була міфологізованою, то світоглядна і консолідуюча функції стали провідними для міфу. Сьогодні ж виокремлюють щонайменше п'ятнадцять функцій міфу, які загалом можна об'єднати в одну – соціально-практичну.

Соціальна міфотворчість як феномен духовного життя соціуму існує стільки, скільки існує людство. Але її спрямованість змінюється відповідно з

суспільним розвитком і потребами часу. Найбільш поширеною метою соціальної міфотворчості вважається маніпуляція масовою свідомістю. Хоча спектр застосування більш різноманітний і є не лише негативним. Соціальна міфотворчість здатна не тільки виражати інтереси певних соціальних груп, легітимізувати владу окремих осіб або політсил, а й стати засобом відтворення власної ідентичності, потужним консолідуючим началом в умовах революції або війни, у т.ч. й «гібридної».

У підрозділі 1.3 «Масова свідомість: поняття та соціальні функції» розглянуто особливу форму суспільної свідомості – масову свідомість, її поняття та підходи до розуміння, співвідношення буденної та масової свідомості.

З огляду на проблему міфологізації важливими характеристиками масової свідомості є самовизначеність, автономність, маніпульованість ззовні, синкретичність. Спираючись на існуючі напрацювання, виділено такі функції масової свідомості:

- пізнавальна забезпечує специфічне відбиття дійсності;
- інтегративна проявляється у тому, що через спільні міфи, уявлення і почуття відбувається згуртування людей у певні конгломерати з метою подолання криз, нестабільності;
- регулятивна виявляється у забезпеченні єдності суспільства, корегування поведінки людей на основі традицій, вірувань, звичаїв за допомогою міфів;
- комунікативна забезпечується і через міфи, допомагаючи індивідам взаємодіяти між собою;
- аксіологічна проявляється у тому, що через міфи відбувається набуття знань про зовнішній світ, оцінка ступеню їх важливості, правдивості або повноти;
- акумулятивна відповідає за накопичення знань, отриманих з власного досвіду або досвіду попередніх поколінь, що закладено у міфах.

Основним і єдиним суб'єктом (носієм) масової свідомості є маса. Після «виходу на історичну арену мас» (Х. Ортега-і-Гасет) і усвідомлення ними своєї сили впливати або змінювати хід соціально-політичних і культурних явищ, люди все частіше стали об'єднуватися для відстоювання своїх прав. Таким недавнім підтвердженням активності мас, їх впливу на вектор державної політики та в цілому на владу стала Революція Гідності, яка спричинила суттєву трансформацію в масовій свідомості українства.

У підрозділі 1.4 «Вихідні принципи та методи дослідження процесу міфологізації масової свідомості» визначаються методологічні підходи, використані в роботі. Акцентується увага на тому, що наявні підходи до вивчення міфологізації (історичний, антропологічний, етнографічний тощо) не дозволяють забезпечити цілісне осягнення даного феномену. Лише філософський підхід може розкрити предмет дослідження в його онтологічному, універсальному, глибинному смислі, відкинувши все вторинне. Соціально-філософське дослідження феномену міфологізації масової свідомості потребує відповідної комплексної методології, відсутність якої зумовлена складним і неоднозначним характером його теоретичного поля. Обґрунтовано провідне

значення таких методів дослідження, як системно-структурний і діалектичний метод, понятійний аналіз, метод філософської рефлексії та міждисциплінарний підхід. У підрозділі визначається доцільність їх застосування при вирішенні конкретних завдань дослідження.

У другому розділі дисертації «**Міфологія у соціально-культурному просторі**» доведено, що міфологізація стала невід'ємною складовою всіх типів суспільств ХХ і ХХІ ст., а масова свідомість у сучасних умовах не в змозі протистояти безкінечному потоку міфів, продукованих в інформаційному суспільстві. Виокремлено провідні детермінанти соціальної міфотворчості та проаналізовано кожну з них.

Так, у підрозділі 2.1 «**Місце та значення міфів у масовій свідомості суспільств різного типу**» доведено наявність безпосереднього зв'язку між суспільно-політичним устроєм і особливостями міфотворчості на прикладі традиційного, тоталітарного і ліберального суспільств.

Загалом функціонування елементів традиційної міфології відбувається незалежно від типу соціуму, зокрема й у малих соціальних спільнотах (родина, рід, сільська громада тощо). Особливості традиційної міфології визначені специфікою первісного мислення, тобто нечітким виокремленням суб'єкт-об'єктних стосунків, матеріального та ідеального.

Особливостями тоталітарної міфології є використання соціальних або ідеологічних міфів, основною метою яких є спотворення і навіть знищення дійсності шляхом створення паралельної ілюзорної реальності, активізації в людини необхідних соціальних реакцій. Крім того, тоталітарна міфологія відзначається компактністю, відносною замкненістю, простотою для розуміння, але, одночасно, зовнішньою агресивністю. Остання проявляється в намаганні переконати весь світ в істинності свого «вчення».

Ліберальна міфологія, як і тоталітарна, покликана обслуговувати інтереси правлячої політичної еліти. Однак міфологія в ліберальному суспільстві відзначена аморфністю, розмитістю, неоднозначністю, поліцентризмом і нестійкістю. Її важко аналізувати, оскільки дослідник свідомо або несвідомо буде перебувати під її впливом. Акцент у «ліберальній» міфології припадає на демократичні цінності. Так з'являється відчуття своєї необхідності, можливості впливу на державно-політичний механізм.

Виявленню, узагальненню, систематизації детермінант процесу міфологізації та окресленню їх специфіки присвячено підрозділ 2.2 «**Детермінанти соціальної міфотворчості**».

Сьогодні комунікація стала провідною сферою сучасного життя, інформація – найбільшою цінністю, а глобальна комп'ютеризація, мережа Інтернет і постійно оновлювані гаджети значно посилюють роль комунікації та інформації. Тому найважливішою серед інших є комунікативна детермінанта (потреба в комунікації та інформації) в сучасній соціальній міфотворчості. До інших важливих детермінант соціальної міфотворчості відносимо: гносеологічну як потребу в інформації, пізнанні дійсності, створення «привабливої» картини світу та спрощеної моделі для пояснення усіх можливих складностей, протиріч світу; психологічну, що віддзеркалює страх перед непізнаним та самотністю,

бажання мати впевненість у теперішньому і майбутньому; соціальну як потребу в спілкуванні або згуртуванні, передачі накопиченого досвіду наступним поколінням, втілення власних або суспільних соціально-економічних очікувань; культурологічну як розповсюдження нової культурно-естетичної та філософської концепції постмодернізму, використання символів, алюзій і «текстуалізації» реальності; політичну й ідеологічну як потребу у легітимізації влади політиків і політичних партій, схвалення зовнішньо- та внутрішньополітичного курсу держави.

У третьому розділі «Міфологізація масової свідомості в сучасному українському суспільстві» показано зовнішній антидержавний характер функціонуючих у соціально-культурному й інформаційному просторі України міфів, окреслено причини давньої міфологізації. Розглянуто де- та реміфологізацію і доведено «народне» походження цих процесів в Україні.

У підрозділі 3.1 «Міфологія у соціально-культурному просторі України: історія та сучасність» наголошується, що найбільш розповсюдженою і небезпечною для ідентифікації української нації, процесів державотворення та для суверенітету України є нав'язана зовні міфологія. Міфологізації українського соціально-культурного простору сприяли не лише століття бездержавності та колоніальний статус українських земель, колізії історичної долі України, жорстка політика царського уряду, радянського керівництва та нинішньої російської влади, три шкідливі комплекси українства, про які застеріг Ю. Шевельов (Москва, український провінціалізм і комплекс Кочубеївщини), а й недостатня підтримка проукраїнського дискурсу владою, відсутність чіткої інформаційної політики та державної стратегії щодо створення і розповсюдження позитивної національної міфології у всіх сферах суспільного життя.

Стисло розглянуто основні риси національного міфотворення в українській культурній традиції. Розглянуто і класифіковано основні негативні міфи зовнішнього походження. Виявлено, що сучасна ситуація в Україні (анексія Криму Російською Федерацією, війна на Сході, дестабілізація ситуації всередині країни) багато в чому спровокована давньою міфологізованістю свідомості, що має підкреслений антиукраїнський підтекст, навмисною міфологізацією українського соціально-культурного простору, спрямованого на фактичне припинення незалежності нашої держави.

У підрозділі 3.2 «Шляхи та умови де- та реміфологізації масової свідомості українства» розглянуто два взаємопов'язані процеси, неможливі один без одного, – де- та реміфологізація. Наведено авторську інтерпретацію обох понять. Так під деміфологізацією розуміємо процес очищення свідомості від застарілих або непотрібних міфів шляхом їх послідовного руйнування. Оскільки доведено неможливість позбавлення від міфів, то основним способом боротьби з ними є заміщення контрміфами або позитивними міфами. Реміфологізація – процес свідомого відтворення або конструювання міфу, звернення до міфологічного мислення, його відродження на рівні маси, що є основними чинниками культурного розвитку сучасності.

Шляхи реалізації обох процесів частково схожі, головною з яких має бути освіта, що має сприяти виробленню здатності до критичного мислення у дітей та молоді, та відновленню конструктивних елементів історичної пам'яті. Виокремлено зовнішні та внутрішні передумови для проведення реміфологізації в Україні. Подано умовно розділені на тактичні та стратегічні групи технології деміфологізації. Процес деміфологізації в масах започатковано Револуцією Гідності, що проявився стихійною боротьбою з пам'ятниками радянського минулого, зокрема в явищі «ленінопада». На сьогодні в Україні єдиним юридично визнаним методом деміфологізації є декомунізація.

Процес реміфологізації має системний характер, охоплюючи всі сфери суспільного життя. Зокрема, в Україні склалися зовнішні та внутрішні передумови для реміфологізації. Основою реміфологізації в українському соціумі є цінності, ідеологія, позитивна національна міфологія й національна ідея, що разом становлять підґрунтя для остаточного завершення процесу ідентифікації українства. На прикладі недавнього минулого розглянуто радянські методи реміфологізації та їх використання у сучасній Україні.

ВИСНОВКИ

Для реалізації мети, поставленої в дисертації, здійснений історико-філософський аналіз, вирішене важливе наукове завдання вивчення феномену міфологізації масової свідомості та його розвитку в історії європейської і вітчизняної філософської думки. За результатами проведеного дослідження можемо зробити висновки, що віддзеркалюють загальну змістовну структуру роботи та резюмують розв'язання поставлених задач.

1. Проведений аналіз дозволив уточнити соціально-філософський статус провідних понять дослідження. Зокрема, міф, на нашу думку, має дуальну природу, позначаючи, з одного боку, стародавню оповідь про давніх богів, героїв, а з іншого – своєрідний конструкт, створений індустріальною цивілізацією, який людина сприймає і розуміє на рівні свідомості. Соціальний міф – спонтанно або спеціально створений смисловий конструкт, що ґрунтується на актуальних у даний момент часу для певного соціуму або спільноти уявленнях та ідеалах, і виступає засобом регуляції суспільно-політичних відносин. Міфологізація є процесом спонтанного або цілеспрямованого створення особливої міфологічної реальності задля підміни об'єктивної дійсності з метою впливу на масову свідомість, маніпуляції суспільною та індивідуальною свідомістю. Соціальна ж міфологія – це сукупність суспільно значущих міфів, які створюють ілюзію відповіді на будь-який запит широкого загалу та впливають на масову свідомість із негативною або з позитивною метою. При цьому остання – складне, багаторівневе утворення в структурі суспільної свідомості, яке містить елементи всіх її форм, активно проявляється в період криз і нестабільності, виявляючи особливу чутливість до навіювання, міфологізації та зовнішньої маніпульованості. У свою чергу, маса – неусвідомлене, неструктуроване об'єднання великої кількості людей з метою

досягнення певними особами політичних, економічних, соціальних або культурних завдань на основі спільних ідей, переконань.

2. На підставі вивчення масової свідомості виявлено особливості процесу міфологізації, до яких належать ідеологізація дійсності, політизація всіх сфер суспільного життя, сакралізація лідера держави або політичних діячів, героїзація подій і конкретних історичних персон, звернення до елементарних інстинктів та до чуттєвої сфери людини, перенасичення інформаційного простору неважливими новинами, навмисна зміна акцентів у процесі подачі інформації, відсутність об'єктивних даних про реальний стан справ у державі (підприємстві, відомстві) та ін.; а в Україні це ще й переважання політичних міфів, особливо під час передвиборчих кампаній, функціонування симбіозу радянської соціальної та ліберальної міфологій, розмитість національної ідеї й переважання зовні нав'язаної міфології, свідоме зниження уваги до позитивних періодів української історії й водночас акцентування на негативних моментах для культивування, посилення комплексу жертви, продукування сучасних міфів за допомогою соціальних мереж та інтернет-видань. Але ми не розглядаємо міфологізацію лише у негативному ракурсі. Цей процес різновекторний, оскільки виконує як позитивну (консолідація соціуму під час зовнішньої/внутрішньої загрози, набуття власної ідентичності тощо), так і негативну функцію (маніпуляція свідомістю мас задля реалізації власних амбіцій або об'єднання людей на догоду правлячій політичній верхівці).

Доведено, що масова свідомість є особливим невід'ємним елементом суспільної свідомості, що функціонує в усіх її сферах і формах, та притаманний неструктурованим спільнотам індивідів – масам. Масову свідомість не коректно ототожнювати з буденною свідомістю, яка є компонентом масової і різновидом суспільної свідомості. Каталізатором активізації масової свідомості є емоційна реакція на гостру соціальну проблему, що має широкий суспільний резонанс (війна, революція, політична та економічна криза тощо). До важливих характеристик масової свідомості належать самовизначеність, автономність або зовнішня маніпульованість, синкретичність, здатність до навіювань, а до основних соціальних функцій – пізнавальна, інтегративна, аксіологічна, регулятивна, комунікативна, акумулятивна. З огляду на ознаки і функції масова свідомість є головним об'єктом атаки інформаційної війни або психологічного впливу. Саме вплив на масову свідомість і громадську думку громадян певної країни або окремої території забезпечує в подальшому успішність проведення військової операції. Тому, враховуючи недавній досвід, Україні необхідно максимально унеможливити зовнішні та внутрішні загрози для національного інформаційного і соціокультурного простору, для збереження єдності нації та запобігання можливому вторгненню з боку агресивних держав-сусідів.

3. Проаналізувавши сутність соціальної міфотворчості як феномену духовного життя суспільства, виявлено, що вона існує стільки, скільки існує людство. Але спрямованість соціальної міфотворчості змінюється відповідно до суспільного розвитку і потреб часу, а найбільш поширеною метою її вважається маніпуляція масовою свідомістю. Хоча спектр застосування міфотворчості є більш різноманітний і не є виключно негативним. Соціальна міфотворчість

здатна не лише виражати інтереси певних соціальних груп, а й – стати засобом набуття власної ідентичності, потужним консолідуючим началом в умовах революції або «гібридної війни». Починаючи з минулого століття, змінилися якість і цілі соціальної міфології, технологія створення міфу та сутнісні риси міфотворчості в умовах масової комунікації. На нашу думку, це пов'язано з такими цивілізаційними змінами, як науково-технічний прогрес, глобалізація, візуалізація і медіатизація культури, а також нові напрацювання у сфері інформаційно-комунікаційних технологій та інтерпретації міфу. Саме сучасні інформаційні технології, як і сучасний міф, спрямовані на контроль над свідомістю. Отже, сучасний соціальний міф не тільки консолідує суспільство, доносить відомості про суспільно значущі події, легітимізує владу, активізує політичну енергію, а й формує привабливу ілюзорну реальність.

4. Узагальнивши вихідні принципи та методи дослідження процесу міфологізації масової свідомості, методологічною основою здійсненого дослідження обрано загальнофілософські, спеціальні теоретичні та емпіричні методи пізнання, вироблені відповідними галузями гуманітарного знання. До них відносимо системно-структурний метод, поєднаний з логічним й історичним підходами, функціональний та аналітичний підходи, порівняльний метод, понятійний аналіз, діалектичний метод та метод філософської рефлексії. Суперечливість визначення основних понять нашого дослідження пов'язана з методологічними проблемами, які остаточно не розв'язані й до сьогодні. Так, для вивчення свідомості, зокрема і масової, гносеологічний аналіз і гносеологічно-соціологічний методи у філософській площині виявляються недостатніми.

5. У процесі аналізу значення міфів у масовій свідомості суспільств різного типу з метою більш глибокого розуміння впливу міфологізації на сучасний український соціум, доведено наявність безпосереднього зв'язку між суспільно-політичним устроєм і особливостями міфотворчості. При цьому функціонування елементів традиційної міфології відбувається незалежно від типу соціуму, зокрема й у малих соціальних спільнотах (родина, рід, сільська громада тощо). Тоталітарна міфологія є простою та зрозумілою і водночас спрямована на заміщення історичної пам'яті народу, створення особливої паралельної реальності. Складною для розуміння й аналізу є міфологія в суспільствах з ліберальними цінностями, оскільки сам дослідник постійно перебуває під дією тих чи інших міфів. Ліберальна міфологія, як і тоталітарна, обслуговує інтереси правлячої політичної еліти. У цивілізованих країнах ліберальна міфологія допомагає згладити або приховати існуючі соціальні протиріччя, недоліки суспільно-політичного устрою та інші негаразди шляхом маніпуляції масовою свідомістю. Український соціум ще не позбувся впливу тоталітарної міфології та загалом ознак радянського устрою, але й остаточно не набув ліберальних рис політичного устрою. При цьому колишня радянська політична еліта усвідомила дієвість ліберальної міфології, чим і користується під час виборчих кампаній. В останніх традиційно акцент припадає не лише на «демократичні права і свободи», «дотримання Конституції», але й «європейські цінності». Оскільки жодна з передвиборчих обіцянок не була повністю і

системно виконана, «демократичні права і свободи», «європейські цінності» тощо і перетворюються в Україні на соціальні міфи.

6. При виявленні й узагальненні детермінант процесу міфологізації, запропоновано вважати комунікативну детермінанту провідною в соціальній міфотворчості. Саме система освіти, соціальні мережі та численні меседжери (програми з миттєвого обміну повідомленнями, а відтак – інформацією) породжують і швидко розповсюджують більшість міфів. До решти не менш важливих детермінант соціальної міфотворчості відносимо такі: гносеологічну як потребу в інформації, пізнанні дійсності та формуванні прийняттого образу дійсності; психологічну, що відбиває бажання мати впевненість у майбутньому, забезпечення емоційної рівноваги і подолання страху перед непізнаним; соціальну як потребу в комунікації або консолідації, реалізацію соціально-економічних очікувань, а також ретрансляцію накопиченого досвіду нащадкам; політичну й ідеологічну як потребу у легітимізації влади політиків і політичних партій, схвалення зовнішньо- та внутрішньополітичного курсу держави; культурологічну як поширення актуальної для даної історичної епохи культурно-естетичної та філософської концепції.

7. Під час аналізу особливостей міфології в українському соціально-культурному просторі виявлено, що на них суттєво вплинули геополітичне становище України та темпоральна глибина української історії. Загалом відзначаємо розмитість українського національного міфу, який сягає своїм корінням у розмаїту міфопоетичну традицію нашого народу. Відсутність протягом століть національної держави України дозволила її поневолювачам суттєво сфальшувати історичну свідомість, замість якої активно розвивалася міфологія як компенсаторний засіб. Впродовж століть усі держави, які володіли українськими територіями, використовували міфологізацію свідомості українців з метою денационалізації та знищення історичної пам'яті. Цьому сприяла не тільки політика російської держави, а й суттєві помилки української влади, котра не змогла виробити ефективну стратегію для протидії антидержавним міфам і зовнішньому втручання. Негативні наслідки довготривалої міфологізації, помилки влади разом з давніми комплексами українства уможливили російську культурно-політичну експансію в Україні. Тому відсутність загальної позитивної національної міфології, та чітко сформованої єдиної національної ідеї, а також небезпечні рудименти радянської системи (соціальні міфи, стереотипи, цінності, символіка) позначилися на стані масової свідомості та громадської думки українців, що й стало підґрунтям успішної інформаційної війни з боку Російської Федерації, і мало вплив на процес анексії Кримського півострову й окупації частини східних областей.

8. Деміфологізація необхідна для створення міфологічного вакууму, що дозволить заміщення негативних і неактуальних міфів (переважно радянського або російського імперського походження) позитивними контрміфами; реміфологізація – для цілеспрямованої актуалізації міфологічного мислення, свідомого відтворення або конструювання сучасного позитивного українського міфу на рівні маси. Методи деміфологізації поділяються на стратегічні та тактичні, тобто довгострокові та короткострокові. Зокрема, деміфологізація,

спрямована на радянські міфи в Україні в умовах гібридної війни може стати потужною ідеологічною зброєю для перемоги над зовнішнім (конкретна держава-агресор) і внутрішнім (зрадники, антиукраїнські політичні сили) ворогом.

Реміфологізація, в залежності від суспільно-політичного устрою, поділяється на критичну і некритичну, тому має різну спрямованість. Так у традиційних і тоталітарних соціумах простежується некритична реміфологізація деструктивного характеру, а у ліберальних і демократичних – критична реміфологізація позитивної і консолідуючої дії. Необхідність реалізації процесу реміфологізації в Україні викликана зовнішніми і внутрішніми передумовами. До перших належать глобальна інформатизація світової спільноти, відсутність достовірних знань про Україну у світі, необхідність створення її позитивного іміджу, сприйняття держави України через «російську призму», до других – відсутність державної ідеології, несформованість політичної й інтелектуальної еліти нації, ціннісний розкол суспільства після краху СРСР, зовнішня загроза незалежності України, тобто гібридна війна, розв'язана Російською Федерацією. Загалом технології реалізації де- та реміфологізації схожі, причому головною для обох процесів має бути цілеспрямовано розроблена освітньо-виховна стратегія, спрямована на розвиток здатності до критичного мислення, та відновлення конструктивних елементів історичної пам'яті. Саме знання і критичне мислення – основні чинники протидії негативній міфологізації. Окрім освіти, дієвим і ефективним способом втілення реміфологізації мають стати усі види мас-медіа, зокрема телебачення й український кінематограф. Іншими шляхами реміфологізації є використання стереотипів масової свідомості на основі бінарних опозицій, свідоме формування міфів на основі культурних архетипів та національної символіки.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Гойман О.О. Особливості сучасної політичної міфотворчості. Проблеми гуманітарних наук : Збірник наукових праць ДДПУ. Філософія. 2013. Вип.31. С. 40-50.
2. Гойман О.О. Міфологічний аспект сучасної масової культури. Проблеми гуманітарних наук : Збірник наукових праць ДДПУ. Філософія. 2013. Вип.33. С. 54-65.
3. Гойман О.О. Значення телебачення у процесі міфологізації масової свідомості. Українознавчий альманах. 2014. Вип. 17. С. 41-43.
4. Гойман О.О. Функції соціальної міфології (історико-філософський аспект) Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. 2014. Вип. 82 (№3). С. 187-191.
5. Гойман О.О. Маніпулювання масовою свідомістю в умовах сучасної гібридної війни. Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2015. № 1(117). С. 50-56.

6. Гойман О.О. Реінкарнація радянських міфів у сучасній інформаційній війні. Людинознавчі студії : Збірник наукових праць ДДПУ. Серія «Філософія». 2015. Вип. 32. С. 133-147.

Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях, що внесені до міжнародних науко метричних баз наукового цитування:

7. Детермінанти соціальної міфотворчості. Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. 2017. Випуск 121 (№6). С. 93-98 (включений до *Index Copernicus (Польща)*, *EBSCO (USA)*, *InfoBase Індекс (Індія)*, *SIS (Scientific Indexing Services) (USA)*, *РІНЦ (Росія)*).

Інші публікації:

8. Гойман О.А. Социальное мифотворчество как феномен духовной жизни общества. Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі : зб. наук. праць за матер. II Міжнар. науково-теорет. конференції (17-19 травня 2011 р., м. Луганськ). 2011. – ч. I. С. 237-241.

9. Гойман О.О. Сучасна класифікація міфів. Специфика современной науки : материалы XXV Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам (20-21 сентября 2012 г., г. Горловка). 2012. С. 37-38.

10. Гойман О.О. Особливості сучасної міфологізації. Розвиток сучасного суспільства в умовах глобальної нестабільності : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (5-6 квітня 2013 р., м. Одеса). 2013. С. 34-36.

11. Гойман О.О. Індивідуальний міф як вид політичної міфотворчості. Вплив суспільних наук на процес розвитку суспільства : можливе та реальне : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (14-15 червня 2013 р., м. Київ). 2013. С. 69-72.

12. Гойман О.О. Міфологічний аспект реклами у масовій культурі. Дні науки філософського факультету – 2014: Міжнародна наукова конференція (15-16 квітня 2014р., м. Київ). 2014. Ч. 5. С. 30-33.

13. Гойман О.А. Манипуляция сознанием общества в массовой. Наука и образование – 2014 : сборник материалов XI Международной научной конференции студентов и молодых учёных «Наука и образование – 2014» (11 апреля 2014 г., г. Астана, Казахстан). 2014. С. 533-537.

14. Гойман О.А. Особенности предвыборной кампании в Украине. Система ценностей современного общества : сборник материалов XXXVIII Международной научно-практической конференции. (31 декабря 2014 г., г. Новосибирск). 2014. С. 55-62.

15. Гойман О.О. Міфологізація освітніх змін у сучасній Україні. Розвиток соціально-гуманітарної освіти і науки в контексті модернізації вітчизняної вищої школи : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (26 грудня 2014 р., м. Дніпропетровськ). 2014. Ч. 1. С. 51-53.

16. Гойман О.О. Сучасні політичні міфи в російсько-українському інформаційному просторі. Дні науки філософського факультету – 2015: Міжнародна наукова конференція (21-22 квітня 2015 р., м. Київ). 2015. Ч. 3. С. 18-20.

17. Гойман О.О. Реінкарнація міфу про бандерівців у свідомості сучасних росіян. Наукова конференція «Філософсько-світоглядні та міждисциплінарні проблеми гуманітарного розвитку сучасного суспільства»: матеріали доповідей та виступів (2 липня 2015 р., м. Київ). 2015. С. 67-69.

18. Гойман О.О. Позитивний міф як спосіб консолідації українства. Українознавчий альманах. 2016. Вип. 19. С. 161-164.

19. Гойман О.О. Методи реміфологізації соціально-культурного простору України. Особистість, суспільство, політика: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 лютого 2016 р., Люблін, Польща). 2016. Ч. 1. С. 100-103.

20. Гойман О.О. Міфотворчість в умовах глобалізації. Дні науки філософського факультету – 2016: Міжнародна наукова конференція (21-22 квітня 2016 р., м. Київ). 2016. Ч. 3. С. 39-41.

21. Гойман О. Формування позитивного міфу як спосіб впливу на систему цінностей студентів. Особистість студента і соціокультурне середовище університету в суспільному контексті. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (02 червня 2017р.). 2017. С.121-125.

АНОТАЦІЇ

Гойман О.О. Міфологізація масової свідомості: соціально-філософський аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Київ, 2018.

Дисертація присвячена соціально-філософському дослідженню процесів міфологізації, де- і реміфологізації в сучасному українському соціумі, що знаходиться в періоді трансформацій, викликаних Революцією Гідності та «гібридною війною». Поглиблено філософський аналіз процесу міфологізації, а також виявлено передумови для запровадження процесів де- та реміфологізації в Україні. Розкрито особливості міфологізації та подано авторські визначення провідних понять дослідження, а саме: «міфологізація», «соціальний міф», «маса», «масова свідомість», «деміфологізація», «реміфологізація». Розглянуто особливості функціонування міфології в українському соціально-культурному просторі. Наголошується, що найбільш агресивною і небезпечною для відтворення та збереження нової національної ідентичності української нації стала зовнішня міфологізація соціально-культурного простору України, спровокована століттями бездержавності та колоніальним статусом українських земель. Зокрема, це стосується і радянської міфології. Виявлено і детально проаналізовано детермінанти соціальної міфотворчості, серед яких

комунікативна, гносеологічна, психологічна, соціальна, культурологічна, політична та ідеологічна. Запропоновано методи для реалізації де- та реміфологізації масової свідомості в Україні. Обґрунтовується, що на даному етапі обидва процеси мають хаотичний і низовий, тобто народний, характер. Автор поділяє реміфологізацію, в залежності від типу суспільно-політичного устрою, на критичну і некритичну.

Загалом методи реалізації де- та реміфологізації схожі, причому головною для обох процесів має бути цілеспрямовано розроблена освітньо-виховна стратегія, спрямована на розвиток здатності до критичного мислення, та відновлення конструктивних елементів історичної пам'яті. Саме знання і критичне мислення – основні чинники протидії негативній міфологізації.

Ключові слова: деміфологізація, маніпуляція, маса, масова свідомість, міф, міфологізація, соціальний міф, реміфологізація.

Гойман О.А. Мифологизация массового сознания: социально-философский аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2018.

Диссертация посвящена социально-философскому исследованию процессов мифологизации, де- и ремифологизации в современном украинском социуме, находящемся в периоде трансформаций, вызванных Революцией Достоинства и «гибридной войной». Рассмотрены основные теоретические принципы интерпретации мифа и мифологии в зарубежной и отечественной философии.

Опыт предыдущих столетий доказал невозможность полного искоренения дохристианского мифологического мышления, ярким подтверждением чего стали безуспешные попытки преодолеть влияние античного мифа на сознание индивидов в Средневековье. В прошлом и нынешнем столетиях произошло серьезное переосмысление значения мифа и мифологии для развития человечества. Осознание правящими элитами силы и действенности современного мифа послужило его превращению в наиболее эффективную технологию управления массовым сознанием и соответственно большими массами людей. Во многом это обусловило нынешнюю активизацию мифологического мышления. Автор определяет мифологизацию комплексом действий, направленных на актуализацию мифологического сознания, на конструирование специфической иллюзорной картины мира путем вытеснения из сознания объективной реальности с целью манипуляции массовым сознанием, и наиболее эффективным методом управления глобализированным обществом.

Выявлены и проанализированы детерминанты социального мифотворчества, среди которых коммуникативная, гносеологическая, психологическая, социальная политическая, идеологическая и культурологическая. И поскольку отличительной особенностью действительности является существенное усиление роли коммуникации и

информации в современной жизни, а мифологизация во многом предопределена деятельностью и влиянием средств массовой коммуникации, то ведущей детерминантой считаем коммуникативную.

Доказано, что наиболее агрессивной и опасной для сохранения национальной идентичности украинской нации стала внешняя мифологизация социально-культурного пространства Украины, в частности, ещё функционирующая советская мифология. Так, в условиях «гибридной войны» недеифологизированная советская мифология приравнивается к идеологическому оружию и может приносить пользу врагу. Дана классификация наиболее значимых и опасных функционирующих мифов внешнего происхождения, начиная со времен Петра I и заканчивая современностью. Отмечено, что функционирование многочисленных антиукраинских мифов – это комплексная проблема, которая включает в себя не только длительную политику руководства стран-завоевателей, а и существенные ошибки украинской власти.

Особое внимание уделяется таким важным формам мифологизации как де- и ремифологизация. Деифологизация необходима для создания мифологического вакуума, позволяющего заместить негативные и неактуальные мифы положительными контрмифами; ремифологизация – для целенаправленной актуализации мифологического мышления, сознательного воспроизведения или конструирования современного положительного украинского мифа на уровне массы. Определены пути реализации процессов де- и ремифологизации в современном украинском социуме.

Обосновывается, что на данном этапе в Украине оба процесса носят низовой, т.е. народный, характер. При отсутствии общепризнанной государственной стратегии внедрения де- и ремифологизации, украинский народ на подсознательном уровне начал самостоятельно освобождаться от устаревших символов, памятников и мифов ушедшей советской эпохи. Явления «ленинопада» во время Революции Достоинства стало первым проявлением стихийной деифологизации в Украине, что впоследствии привело к принятию пакета соответствующих законов, став первым юридически признанным методом деифологизации в украинском государстве. Подчеркивается многогранность и глубина проблемы мифологизации, что открывает перспективы для дальнейшего исследования.

Ключевые слова: деифологизация, манипуляция, масса, массовое сознание, миф, мифологизация, социальный миф, ремифологизация.

Goyman O.O. Mythologization of mass consciousness: socio-philosophical aspect. – The Manuscript.

Dissertation in support of candidature for a philosophical degree, specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – National Pedagogical University of M.P. Dragomanov. – Kyiv, 2018.

The dissertation is devoted to the socio-philosophical study of the processes of mythologization, de- and remythologization in the modern Ukrainian society that is in the period of transformations caused by the Revolution of Virtue and the «hybrid war». It is penetrated philosophical analysis of the process of mythology, as well as

the preconditions and aspects for the implementation of the processes of de-mythologization in Ukraine. The essence of mythologization is disclosed and the authors' definitions of the leading concepts of the research are presented, that are: «mythologization», «social myth», «mass», «mass consciousness», «demythologization», «remythologization». The feature of mythology in the Ukrainian socio-cultural space is examined. It is noted that the most mythical and dangerous for the reproduction and preservation of the new national identity of the Ukrainian nation was the external mythologization of the socio-cultural space of Ukraine, provoked by centuries of statelessness and the colonial status of Ukrainian lands. In particular, this also applies to Soviet mythology. The work finds out and analyzes the determinants of social myth creation, including communicative, epistemological, psychological, social, cultural, political and ideological. There are proposed conditions and methods for the implementation of the de- and remythologization of mass consciousness in Ukraine. It is justified that at this stage, both processes are chaotic and grassroots, that is, people's character. The author shares remythologization, depending on the type of socio-political system, critical and uncritical.

In general, the methods for implementing de-and remythologization are similar, and the educational and educative strategy must be purposefully designed for both processes aimed at developing the capacity for critical thinking and restoring the constructive elements of historical memory. Precisely the knowledge and critical thinking that are the main factors in counteracting negative mythologization.

Keywords: demythologization, manipulation, mass, mass consciousness, myth, mythologization, social myth, remythologization.

Підписано до друку 23.05.2018 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 132
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.